

Efflorescența balcanică a sectei pauliciene s-a produs pe teritoriul bulgar începînd din vremea țarului Petru I (927—967), cînd ar fi predicat între bulgari popa Bogomil¹. Momentul de maximă înflorire a bogomilismului a coincis cu domnia țarului Samuil (976—1014), despre care s-a dovedit a nu fi fost, precum se credea², fiul lui Șişman I (963—968), ci descendentul unui neam armenesc dintre paulicienii transplantați în Tracia de către bizantini³, și este semnificativ pentru ceea ce ne interesează, că tocmai de aceste vremuri se leagă apariția celor mai vechi transmisiuni istorice conservate în tradițiile epice sud-slave. Ele reflectă vremea și curtea țarului Samuil, după cum ne dăm seama din urmele care se pot recunoaște în *Analele popii din Duklja*, redactate, între altele, și pe baza unor izvoare orale, din care nu au lipsit tradițiile epice⁴. Privind faptul în lumina preocupărilor literare ce au caracterizat peste tot sectele maniheice și mișcările «eretice» în general, putem considera că anecdotele poetice care reflectă vremea și curtea țarului Samuil constituie transmisiunile împuținute ale primelor manifestări literare ale paulicienilor stabiliți în Balcani. Aceste manifestări sînt anterioare a ceea ce vom numi *cultura bogomilică*, produsă ori întreținută de erezie după ce secta pauliciană va deveni, pe teren slav, o largă și originală mișcare populară antifeudală⁵.

Paulicienii balcanici, combătuți cu cruzime de Nemanja (1170—1196) pe teritoriul sîrbesc, deoarece deveniseră primejdioși ordinii feudale⁶, s-au dezvoltat în Bosnia, unde erezia teologică fiind acceptată de o parte dintre feudali⁷ a fost fatal dezbrăcată de virulența ei social-revoluționară (și implicit de posibilitatea de a crea o cultură populară) și mai ales în Bulgaria, unde învățătura fiind acceptată de masele populare, a stimulat activitatea lor creatoare, din care a rezultat o formă de cultură populară pe care o vom numi *cultura bogomilică*.

Despre această cultură și despre legăturile ei cu începuturile culturii populare românești va fi vorba în lucrarea de față.

Pe ce cale a devenit bogomilismul un factor de cultură și cum a contribuit el la configurarea culturii populare bulgare?

Esența teologiei pauliciene o constituie concepția dualistă a luptei dintre bine și rău, reprezentată prin existența a două «ordini» antagonice: ordinea «divină», reprezentată de dumnezeu, și de îngerii săi, și ordinea «satanică», reprezentată de Satanail și acoliții săi. Concepțiile și practicile rituale proprii sectei ne sînt cunoscute mai mult indirect, prin scrierile ce au combătut erezia, dintre care cele mai cunoscute sînt *Predica prezbiterului Cozma* (972) și *Panoplia dogmatică* a lui Eftimie Zigabenu, scrisă în sec. XII. Din aceste două documente și din comportarea practică a dualiștilor paulicieni și bogomili, ca și a celor occidentali, reiese limpede că dualismul cosmogonic și antropologic nu

¹ Vezi *Predica prezbiterului Cosma*, trad. A. Iordan, București, 1938, p. 4 și D. Anghelov, *op. cit.*, ed. II, p. 86.

² C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Praga, 1875, p. 436, nota 2.

³ Același, *Istoriia Srba*, I, Belgrad, 1922, p. 149, nota 2 și N. Adontz, *Samuel l'Armenien*, în «Memoires de l'Academie royale de Belgique», Classe des lettres, XXIX, 1939.

⁴ F. Šišić, *Letopis popa Dukljanina*, Belgrad, 1928, și articolul nostru *Исторические источники (XII—XIV вв.) о древности и происхождении южнославянской эпической песни*, în «Romanoslavica», II, 1958, p. 273—284, în special p. 278—279.

⁵ Pentru caracterul original al mișcării bogomilice în raport cu izvoarele ei ideologice vezi considerațiile lui Velcio Veleev, în *op. cit.*, p. 193 și urm.

⁶ Ei n-au fost totuși distruși în întregime. Cf. D. Anghelov, *Le mouvement bogomile...*, p. 177.

⁷ Explicarea fenomenului la Anghelov, comunicarea citată, p. 177—178.